

2009 VE 2015 YILI HAYAT BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Bayram TAY¹ ve Murat BAŞ²

Özet

Bu araştırmada, 2009 ve 2015 yılı Hayat Bilgisi dersi öğretim programlarının karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak Milli Eğitim Bakanlığının yayımlanmış olduğu 2009 ve 2015 yılı Hayat Bilgisi dersi öğretim programı kitapları veri kaynağını oluşturmuştur. Araştırmada doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Hayat Bilgisi dersi 2009 ve 2015 öğretim programları; vizyon, program yaklaşımı, hedefler, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme boyutları açısından karşılaştırılmıştır. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi dersi öğretim programlarının birer vizyonunun var olduğu, 2015 programının ünite temelli yaklaşıma, 2009 programının ise çocuğu merkeze alan, toplu öğretim anlayışıyla, tematik, spiral ve katılımcılık ilkesine dayalı dinamik bir yaklaşıma sahip olduğu, 2009 programında hedefler/amaçlar başlığı ile sadece “Türk Milli Eğitimi'nin Genel Amaçları”na yer verildiği, 2015 yılında ise bununla birlikte 14 madde şeklinde amaçların belirlendiği, tüm sınıf düzeylerinde kazanımların, becerilerin ve ders saatlerinin 2015 yılı programında azaltıldığı, 2009 yılı programında yer alan öğrenme alanları, aradisiplinler, etkinlik örnekleri ve Atatürkçülük konularının 2015 yılında terk edildiği, 2009 yılında 3 olan ünite sayısının 2015'te 6'ya yükseldiği, 2009 yılı programında her ünite için kavramların belirlendiği fakat 2015 yılında ise toplam 4 kazanımda kavramlardan bahsedildiği, her iki programda değerlere, belirli gün ve haftalara, öğrenme öğretme süreçlerine ilişkin açıklamalara, değerlendirmeye yer verildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Hayat Bilgisi öğretim programı, hedefler, içerik, eğitim durumları, değerlendirme*

¹ Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi, bayramtay@ahievran.edu.tr

² Arş. Gör., Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi, murat.bas@ahievran.edu.tr

COMPARISON OF 2009 AND 2015 LIFE SCIENCE COURSE CURRICULA

Abstract

This study is purposed to compare the 2009 and 2015 life science curricula. In line with its purpose, curriculum books of life science course were published by the Ministry of Education in 2009 and 2015, created data source. The document analysis was used in the study. The 2009 and the 2015 Life science curricula have been investigated with dimensions of vision, curriculum approach, objectives, content, educational status and evaluation. Both the 2009 and the 2015 social science curricula have well defined visions. While the 2015 curriculum constructed with unit based approach, the curriculum in 2009 is based on student characteristics, collective instruction, thematic, spiral and participatory principle has dynamic approach. The objectives of the curriculum in 2009 only restricted by "basic objectives of the Ministry of Education". Beside basic objectives, in 2015, 14 specific items were added. In the 2015 curriculum, the numbers of acquisitions, skills and course hours were reduced for all grades, and some of the concepts, such as learning fields, semi-discipline (entrepreneurship, special education, health culture etc.), sample activities and Kemalism subjects were completely removed. The number of units were doubled from 3 to 6 in the 2015 curriculum. While in the 2009 curriculum the concepts were defined for each unit, in the 2015 curriculum concepts were stated in only four acquisitions. Both the 2009 and the 2015 curricula were addressed values, special occasions and weeks, explanation of educational status and evaluation themes.

Keywords: *Life science curriculum, objectives, content, educational status, evaluation.*

GİRİŞ

Hayat Bilgisi dersinin; çocuğun ruhunu dikkate alarak yaşadığı toplumsal çevre ile uyumuna katkı sunan, farklı disiplinlerin bir araya gelmesiyle oluşturulan, doğal yaşamla ilgili bilgilerle hayata hazırlayan, birey merkezli, yaparak yaşayarak öğrenme ve öğretme anlayışları çerçevesinde bireye faydalı olacak bilgilerle donatan ve çocuğu bir üst öğrenim basamağına hazırlayan (Tay ve Yıldırım, 2013; Ocak ve Beydoğan, 2005), bu bağlamda ilkokulun amaçladığı hedeflere ulaşılması için 1, 2, ve 3. sınıf düzeyinde okutulan ve programa katkı sunan bir öğretim programı (Sönmez, 1997; Karabağ, 2009) olduğu söylenebilir. Bektaş'a (2007) göre ise; Hayat Bilgisi dersi, çocukların doğal aile yaşamları içerisinde öğrendikleri gerçek yaşam bilgi ve becerileri, formal öğrenmelerini gerçekleştireceği okulda ilişkilendirebilme fırsatı sunan bir disiplindir. Aytuna'ya (1967) göre de Hayat Bilgisi dersi, çocuğun psikolojisine ve çevre realitelerine değer veren bir derstir.

Hayat Bilgisi dersi bütüncül öğretim yaklaşımı ile öğrencileri hayata hazırlamayı amaçlamaktadır. Hayat boyu elde edecekleri bilgilere temel oluşturacak; toplumsal, sanatsal ve düşünsel değerlerden oluşan Hayat Bilgisi dersi (Acat, Anılan, Girmen ve Anagün, 2005) öğrencilerin biyolojik, sosyal ve zihinsel gelişimlerinin birbirlerine paralel olacak şekilde bir bütün olarak gelişmelerini hedeflemektedir (Tay ve Yıldırım, 2013; Karabağ, 2006). Okulun ilk yılında öğrencinin zihinsel ve duygusal gelişiminin kendi dünyasında gerçekleştiği ve buna bağlı olarak bu gelişimin öğrencinin istek ve arzularının doyurulmasına bağlı olarak gelişim sürecinde olumlu yönde bir eğilim gösterdiğine dikkat çeken Hayat Bilgisi dersinde öğrenciler (Özdemir, 1998), yaşadıkları doğal ve toplumsal olgu ve durumları bilir, kavrar, tanımlar ve buna bağlı olarak önceden tahmin yürütür, genellemeler yapar ve yeni bulguları dayalı bir analiz yapar ve sonucunda da yeni çözümler üretir ve değerlendirmesini yaparlar (Özçetin, 2000).

Geçmişten günümüze ekonomik ve sosyal alanlar başta olmak üzere birçok alandaki gelişmelerin en etkili güçlerinden biri olan eğitim; dünya genelinde bir değişim sirkülasyonu içerisinde yer almaktadır. Bu değişim içerisinde hazırlanan her müfredat programı çok yönlü olmalarına karşın zaman içerisinde etkisini yitirecek ve müfredat programının yenilenmesine ihtiyaç duyulacaktır (Alak ve Nalçacı, 2013). Cumhuriyet'in ilânının ardından eğitim sistemini incelemesi ve görüş bildirmesi amacıyla Mustafa Kemal Atatürk tarafından, 1924 yazında John Dewey davet edilmiştir. Dewey iki aylık bir zaman dilimi içinde çalışmalar ve gözlemlerde bulunmuş ve bu çalışma ve gözlemleri sonucunda bir rapor hazırlamıştır. Dewey (1939), "toplu öğretim, iş okulu ve Hayat Bilgisi" olmak üzere üç ana kavrama ağırlık vermiştir. Dewey, ayrıca, oluşturulan eğitim müfredatlarının yaşanılan coğrafi bölgeye göre düzenlenerek değiştirilmesi ve uygulanacak olan eğitim-öğretim programı ile doğal

yaşam arasında bir bağ kurulması gerektiğini belirtmiştir. Dewey'in görüşlerinin etkisiyle hazırlanan programlarda Hayat Bilgisi dersi önemli bir yere sahip olmuş ve mihver ders olarak kabul edilmiştir. 1926'dan başlayarak 1, 2 ve 3. sınıflarda okutulmaya başlanan Hayat Bilgisi dersi için daha sonra 1936, 1948, 1968, 1998, 2005, 2009 ve 2015 olmak üzere Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze programlar hazırlanmıştır (Gözütok, Taş, Rüzgar, Akçatepe ve Yetkiner, 2015; Bektaş, 2009). Bu bağlamda geliştirilen bütün programlar, yapıldığı dönemlerin siyasî, sosyal ve ekonomik durumlarından etkilenmiştir. Yapılan program geliştirme çalışmalarına genelde bütün olarak özeldi ise Hayat Bilgisi programı olarak bakıldığında her programın farklı özellikler taşıdığı görülmektedir. Buna örnek olarak Cumhuriyet'ten günümüze uygulanan programlar içerisinde Hayat Bilgisi programının yer almadığı ve sadece iki yıl kendine uygulama şansı bulan 1924 Programı verilebilir. 1924 programı bir proje programı olarak yapılmıştır. Bu program, Cumhuriyet vurgusu üzerine oluşturulduğu için Cumhuriyet'in kuruluşu üzerinde yoğun bir şekilde durulmuş ve buna bağlı olarak da o dönem için düşünüldüğünde, yakın geçmişten sıklıkla bahsedilmekte ve özellikle yakın geçmişte yaşananlar sıklıkla işlenmiştir (Gözütok ve diğerleri, 2015). Örneğin, program oluşturulurken kullanılacak okuma parçalarının seçiminde konu olarak Cumhuriyet'in kuruluşunda önem arz eden Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet ilkelerinin seçilmesi istenmiştir (Bektaş, 2001; Gülcan, Türkeli, Parabakan, Şölen ve Albayrak, 2003).

Cumhuriyet Döneminde Hayat Bilgisi Programları

Hayat Bilgisi programının 1926 yılındaki ilk oluşumunda özgün adı İlk Mektepler Müfredat Programı olarak geçmektedir. Programın farklı olan bir özelliği ise programda mihver ders olarak kendisine yer bulan Hayat Bilgisi dersinin, programda yer alan diğer derslerle kurulan disiplinlerarası ilişkisini gösteren bağlantı cetvellerinin eklenmiş olmasıdır. 1926 Hayat Bilgisi Öğretim Programı, birçok farklı çağdaş eğitsel kavramı, Türk eğitim müfredatına eklemiştir ve bu anlamda uygulamada aktif rol üstlenen öğretmenlere bu sayede uygulama yapabilmeleri için geniş bir saha yaratmıştır (Bıkmaz, 2013; Gözütok ve diğerleri, 2015). Bu bağlamda 1926 yılında yayımlanan ilköğretim programı, "toplu öğretim" ilkesini getirmiştir. Öğretim ilkesi açısından bakıldığında önceki programın geleneksel eğitim-öğretim anlayışından daha farklı bir ilke benimsendiği görülmektedir (Kayalar, 2007). Süreç içerisinde yapılan ilköğretim programları, sürekli olarak gözden geçirilmiş ve tespit edilen ve öngörülen hataların giderilmesi için yeniden düzenlenmiştir. Örneğin; 1930, 1932 ve 1936 yıllarında oluşturulan programlarda 1926 programındaki amaçlardan farklı olarak "bireyleri, bedence ve ruhça en iyi alışkanlıklara sahip, millî, medenî ve insanî fikir ve hislere sahip bir hale getirmek" gibi ilkeler eklenmiştir (Sönmez, 1998, 14). 1936 Hayat Bilgisi Öğretim Programı ise öğrenen bireyi ve bireyin çevresini etkin kılacak şekilde merkeze alan bir düşünce ile oluşturulmuştur. 1936 programı hazırlanırken ulusal ve uluslararası

alanında yetkin kişilerin eleştirisi ve önerileri doğrultusunda çağdaş bir şekilde hazırlandığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusallaşma isteğinin izlerini yansıttığı söylenebilir (Türe, 2013).

Uygulamaya konan 1948 Hayat Bilgisi programının en temel özelliği; tüm ülkeyi kapsayıcı bir uygulama alanı hedeflemiş, çevresel koşullar dikkate alınarak hazırlanmış (Bektaş, 2009; Alak, 2011) ve ünite sonlarına eğitsel sonuçlar bölümü eklenmiş olmasıdır (Bektaş, 2009). 20 yıl uygulamada kalan 1948 Hayat Bilgisi programında millî eğitimin amaçları, toplumsal, kişisel, insan ilişkileri ve ekonomik hayat bakımından 4 başlık altında toplanmıştır (Güven, 2010; Şahin, 2009). 1948 Hayat Bilgisi programının; beklenenin aksine öğrenci bilişsel düzeylerinin üstünde içeriğe sahip olması, duyuşsal ve psiko-motor becerilerin kazandırılmasına elverişli olmaması (Bektaş, 2009), esnek olmaması ve bu nedenle, ekonomik şartların elverişli olup olmamasına bakılmaksızın uygulanmak zorunda kalınması gibi nedenlerle yeni bir programa ihtiyaç duyulmuştur (Bektaş, 2009; Alak, 2011).

1968 yılında uygulamaya konan Hayat Bilgisi programı 30 yıl uygulamada kalarak uzun yıllar kullanılan bir program olmuştur. 1968 programının bu kadar uzun süre kullanılmasının temelinde 6 yıl denenen 1962 program taslağının sonucunda oluşturulması olduğu söylenebilir. 1948 programının aksine 1968 programında duyuşsal ve devinimsel kazanımların da ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Hedefler bağlamında incelendiğinde 1968 Hayat Bilgisi programında hedeflerin tamamıyla öğrenciye dönük hale getirildiği görülmektedir (Şahin, 2009; Alak, 2011; Güven, 2010; Sönmez, 1999).

1998 programında kullanılmaya başlanan Hayat Bilgisi Programı ise 1968 programından hedefler boyutuyla farklılık göstermektedir. 1998 Hayat Bilgisi programında dersler için genel hedefler, her bir sınıf düzeyi için hedefler, ünitelere özel hedefler ve davranışlar eklenmiştir (Bektaş, 2009). Davranışçı yaklaşımın benimsendiği bir çerçeve program olarak hazırlanan 1998 Hayat Bilgisi programında, üniteler ülkenin ortak beklentilerini karşılamak üzere ana başlıklar halinde sıralanmıştır. Ancak sınırlandırılması gerekli görülen ünitelerde ayrıntılara yer verilmiştir (Şahin, 2009; Güven, 2010). Hedefler bağlamında 1926'dan başlayarak 1936, 1948, 1968 ve 1998 programı dahil olmak üzere öğrenmede yaparak yaşayarak öğrenme modeli üstünde durulmasına rağmen tam olarak bunun başarılamadığı söylenebilir. 2004 yılında ilk defa farklı bir yaklaşım olarak yapılandırmacı eğitim anlayışı temel alınarak ilköğretim programları oluşturulmuş ve bu durum Hayat Bilgisi programı için de geçerli olmuştur. 2004 yılında hazırlanan ve bir yıl pilot illerde denenen Hayat Bilgisi programı 2005 yılında uygulamaya sunulmuştur. 2005 programı küçük değişikliklerle 2009 yılında oluşturulan Hayat Bilgisi programının da temelini oluşturmuştur. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları karşılaştırmalı olarak bu çalışmanın ana konusunu oluşturduğundan dolayı burada ayrıca bu programların özelliklerinden söz edilmemiştir.

Yapılan programlar zaman içinde değişikliğe uğramaktadır ve bu döngü bundan önce nasıl olagelmışse bundan sonra da öylece devam edecektir. Her

program kendi zamanın şartlarında en mükemmeli yakalamak adına hazırlanmakta ve yine zamanla gelişme ve değişimlere bağlı olarak zamanın ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmektedir. Bu süreçler programların değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Program Değerlendirme

Program değerlendirme çalışmalarının program geliştirme çalışmalarında olduğu gibi bir sistem içerisinde yürütülebilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere birçok gelişmiş ülkede program değerlendirme uzmanları bir dizi model önermektedir (Gökmenoğlu, 2015; Yüksel, 2003). Bu modellere temel teşkil eden eğitim felsefeleri ve eğitim yaklaşımları dikkate alındığında farklı alan uzmanları modelleri, farklı farklı gruplandırılmaktadır. Gredler'in yararçı (utilitarian) ve çoğulcu (intuitionist/pluralist) olmak üzere iki gruba ayırması, buna karşın Sanders, Fitzpatrick ve Worthen'in amaç odaklı, yönetim odaklı, tüketici odaklı, uzman odaklı, katılımcı odaklı ve rakip (adversary) odaklı olmak üzere altı gruba ayırması bu drama örnek olarak gösterilebilir. Bunlardan farklı olarak Bloom'un yetişek değerlendirme ve geliştirme modeli ise program öğelerine dayalı bir değerlendirme sistemidir. Bu değerlendirme sistemine göre hedefler öğrenci gereksinimlerini, konu alanını ve toplumsal gerçekleri dikkate almalı ve davranışa dönüştürebilmelidir. Ayrıca anlaşılır, açık ve tutarlı taksonomik özelliklere sahip olmalıdır. İçerik öğrenci düzeyine uygun olmalı, eğitim durumları ise hedef, içerik ve eğitim ilkeleriyle tutarlı olmalıdır. Buna paralel olarak ölçme araçları da geçerli, güvenilir ve kullanışlı olarak hedef davranışlarla ilişkili olmalıdır. Genel olarak bakıldığında Bloom programın dört temel ögesine ve tasarıya bakarak değerlendirilebileceğini ifade etmektedir (Sönmez ve Alacapınar, 2015). Eğitimde, reform, yenileşme (innovation) ve düzenleme başlıkları çatısı altında sürdürülen çalışmaların merkezinde düzenlenmekte olan eğitim programlarındaki ihtiyaç duyulan düzenlemeler yer almaktadır (Senemoğlu, 1997; Arslan, 2000; Gökmenoğlu, 2015). Bu açıdan eğitim kalitesinin ve niteliğinin artırılması en başta eğitim programlarının geliştirilmesiyle ilişkili olduğu söylenebilir. Uluslararası ve ulusal perspektiften bakıldığında günümüze kadar yapılmış müfredat programlarının ve uygulanmakta olan programlarda yapılan değişikliklerin, değişim sürecinin kusursuz ve süreklilik göstermesi hiçbir zaman mümkün görünmemektedir. Bu yüzden uygulamada olan eğitim programlarının, süreçteki etkinliği ve yetkinliği ile ilgili kesintisiz bir değerlendirme ve araştırma sürecinde tutulması gerekmektedir (Ocak ve Gündüz, 2006). Program değerlendirme çalışmaları; programların alandaki uygulayıcıları olan öğretmenlerin durumları, Milli Eğitimin temel hedefleri doğrultusunda öğretmenlerin sahip oldukları olanaklar, uygulamanın bir diğer etkin rolleri olan öğrencilerin bireysel nitelik ve ihtiyaçları incelenmeli ve bu doğrultuda gerçekleştirilmelidir. Program geliştiriciler ise bu bağlamda sürekli bir program geliştirme süreci içerisinde olmalıdırlar (Öztürk ve Dilek, 2004).

Hayat Bilgisi Öğretim Programı merkeze alınarak alan yazın tarandığın-

da Hayat Bilgisi Öğretim Programı ile ilgili olarak yapılan çalışmalar; Hayat Bilgisi kitaplarının değerlendirilmesi (Gözütok, Taş, Rüzgar, Akçatepe, Yetkiner, 2015), Hayat Bilgisi programının; kazanımlar ve kullanılan yöntem ve tekniklerin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Özçetin,2000; Aykaç, 2011; Tuncer, 2009; Şahin, 2009; Türkyılmaz, 2011; Türkeş, 2008; Belet, 1999; Çakır, 2007; Alak 2011; Uğur, 2006; Gümüş ve Aykaç, 2012), Hayat Bilgisi programındaki düzenlemeler ve güncellemeler (Güven, 2010) ve Hayat Bilgisi programındaki değerlerin kazandırılması ile ilgili (Yıldırım ve Turan 2015; Uzunkol, 2014; Narin, 2007; Candan ve Ergen, 2014; Yaşaroğlu, 2013) olduğu görülmektedir. Fakat yapılan bu çalışmalar incelendiğinde daha çok 1998, 2005 ve kısmen de 2009 programlarına yönelik olduğu ve bir boyutuyla değerlendirme yapıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada Bloom'un programın öğelerine dayalı yetişek değerlendirmesi temele alınmış ve buna bağlı olarak hedefler, üniteler, eğitim durumu ve değerlendirme boyutları (Sönmez ve Alacapınar, 2015) ile programın vizyonu ve program yaklaşımı da değerlendirmeye dâhil edilerek 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu boyutu ile bakıldığında alan yazında bu derece kapsamlı bir program değerlendirmesinin yer almadığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı ve gelecekte yapılacak program değerlendirme çalışmalarına kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Genel olarak 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi öğretim programlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi amaçlanan bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında vizyona yer verilmiş midir?
2. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında program yaklaşımına yer verilmiş midir?
3. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında hedefler boyutu belirtilmiş midir?
- 3.1. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında hedefler belirtilmiş midir?
- 3.2. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında kazanımlara nasıl yer verilmiştir?
4. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında içerik boyutu nasıl belirtilmiştir?
- 4.1. 2009 ve 2015 hayat bilgisi programlarında öğrenme alanlarına, ünitelere, becerilere, değerlere, kavramlara, aradisiplinlere, belirli gün ve haftalara ve Atatürkçülük konularına yer verilmiş midir?
5. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında eğitim durumları boyutu belirtilmiş midir?
- 5.1. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında öğrenme öğretme süreçlerine ilişkin açıklamalara, etkinlik örneklerine, kazanımlar ve etkinlikler için açıklamalara yer verilmiş midir?

- 5.2. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında ders saatleri açısından değişiklik göstermekte midir?
6. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında değerlendirme boyutu belirtilmiş midir?

YÖNTEM,

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın amacı doğrultusunda bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş, 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi dersi öğretim programları karşılaştırmalı olarak betimlenmiştir. Nitel araştırmalar belirli bir birey, grup, durum veya problem hakkında derinlemesine bir resim ortaya koyar (Fraenkel & Wallen, 1996). Bu araştırma, nitel araştırma modellerinden durum çalışması niteliğindedir. Nitel araştırmalar, araştırılacak konu, olay, olgu ve algıların ya da konuların doğal ortamdaki durumlarını tespit etmek amacı ile yapılmaktadır ve nitel araştırmalarda genel olarak görüşme, gözlem ve doküman çözümlemesi teknikleri kullanılmaktadır (Ekiz, 2003; Kuş, 2003; Yıldırım & Şimşek, 2011). Araştırma verilerinin kaynağını Hayat Bilgisi öğretim program kitapları oluşturduğundan doküman analizi işe koşulmuştur. Bu bağlamda araştırma, betimsel bir durum saptaması niteliğindedir. Durum çalışması, doğal ortamlarında tek veya küçük bir grubun sosyal olgusunu anlamayı amaçlayan bir araştırma stratejisidir. Durum çalışmasında amaç, örneğin detaylı bir şekilde betimlenmesini sağlamaktır (Bloor & Wood, 2006). Bu çalışmada, 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi dersi öğretim programları karşılaştırmalı olarak detaylı bir şekilde betimlenmeye çalışılmıştır.

Verilerin Kaynağı

Araştırmada, amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel'e göre (2012) bir araştırmada gözlem birimleri belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşabilir. Bu durumda örneklem için belirlenen ölçütü karşılayan (nesnelere, olaylar vb.) örnekleme alınır. Bu doğrultuda çalışmada, veri kaynağını Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan program kitapları oluşturduğundan, ölçüt örnekleme kullanılmıştır.

Süreç

Araştırmanın bulguları doküman analizi kullanılarak tespit edilmiştir. Forster (1995)'e göre doküman analizi (incelemesi), dokümanlara ulaşma, dokümanların orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma şeklinde beş aşamada gerçekleşmektedir (Akt. Yıldırım & Şimşek, 2011). Araştırma, doküman analizi aşamaları dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yapılan bu araştırmanın transfer edilebilirliğini artırmak için detaylı betimlemelere yer verilmiş; veri toplama süreci, veri kaynağının özellikleri, nasıl seçildikleri, veri analiz süreci ve araştırmanın sınırlılıkları ayrıntılarıyla araştırmada sunulmuştur. Bu şekilde araştırmanın transfer edilebilirliğine katkı sağlanmıştır (Creswell & Miller, 2000). Araştırmada izlenen adımlar aşağıda sıralanmıştır:

İlk aşamada dokümanlara ulaşılmıştır. Bogdan & Biklen (1992) ve Goetz & LeCompte (1984)'e göre eğitim ile ilgili araştırmalarda; ders kitapları, program yönergeleri, okul içi ve dışı yazışmalar, öğrenci kayıtları, toplantı tutanakları, öğrenci rehberlik kayıt ve dosyaları, öğrenci ve öğretmen el kitapları, öğrenci ders ödevleri ve sınavları, ders ve ünite planları, öğretmen dosyaları, eğitim ile ilgili resmi belgeler vb. veri kaynağı olarak kullanılabilir (Akt. Yıldırım & Şimşek, 2011). Bu çerçevede araştırmacının dokümanlarını 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi Öğretim Programı kitapları oluşturmuştur. Dokümanlar, Talim ve Terbiye Kurulu ağ (web) sayfasından elde edilmiştir.

İkinci aşamada dokümanların orijinalliği kontrol edilmiştir. Bowen (2009)'e göre dokümanlar araştırmacıdan bağımsız olarak kaydedilmiş görüntü ve metinleri içermelidir. Bu bağlamda Talim ve Terbiye Kurulu ağ sayfasından alınan program kitapları olduğu gibi araştırmada kullanılmıştır.

Dokümanları anlama üçüncü aşamayı oluşturmaktadır. Bu aşamada dokümanların belirli bir sistem içinde ve birbirleriyle karşılaştırmalı olarak çözümlenmesi gerekmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2011). Bu amaçla dokümanlara tek tek ve birbirleriyle karşılaştırmalı olarak belirlenen alt problemlere göre bakılmıştır.

Dördüncü aşamada veri analizine geçilmiştir. Veri analizinde aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

a. Analize konu olan veriden örneklem seçme: Örneklem amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile oluşturulmuştur.

b. Kategorileri geliştirme: Kategorileri belirlemede, kategoriler önceden saptanmamıştır. Mesaj öğeleri ele alınıp gözden geçirildikçe kategoriler belirlenmiş yani açık yaklaşım tercih edilmiştir (Bilgin, 2014). Bu bağlamda analiz birimlerinin hangi özellikleri içerdiği, program kitapları tekrar tekrar taranarak belirlenmiştir. Araştırmacılar ayrı ayrı kategori oluşturmuşlar ve araştırmacıların oluşturduğu analiz birimlerine ait kategorilerden rastgele belirlenen 3 birim üzerinde kategoriler kendi kategorileriyle karşılaştırılmış ve karşılaştırmalarda görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları tespit edilerek kategorilerin güvenilirliği Miles & Huberman (1994)'ın formülü (Güvenirlik=görüş birliği/görüş birliği+görüş ayrılığı) kullanılarak 0,92 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu uyum katsayısı kategorilerin yüksek güvenilirlikte kullanılabilirliğini göstermektedir.

c. Analiz birimini saptama: Analiz birimini 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi dersi öğretim programlarının; vizyon, program yaklaşımı, hedefler, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme boyutları oluşturmuştur. Çalışmada Bloom'un programın öğelerine dayalı yetişek değerlendirmesi temele alınmış ve buna bağlı olarak hedefler, üniteler, eğitim durumu ve değerlendirme boyutları (Sönmez ve Alacapınar, 2015) araştırmacının analiz birimi olarak düşünülmüştür. Buna ek olarak programın vizyonu ve program yaklaşımı da değerlendirmede analiz birimi olarak kabul edilmiştir.

d. Sayısallaştırma: Oluşturulan kategoriler yoluyla dokümanları anlama ve veriyi analiz etme aşamasına geçilmiş yani bu aşamayı kategorilerin

frekanslarının nicel olarak belirlenmesi oluşturmuştur. Bu aşamada ilk olarak her bir doküman tek tek incelenerek analiz birimlerinin dokümanlarda var olup olmadığı tespit edilmiş yani frekanslar belirlenmiştir. Bu yolla elde edilen veriler tablolar yoluyla sunulmuş ve araştırmacı tarafından yapılan yorumları desteklemek amacıyla dokümanlardan örnek alıntılara yer verilmiştir.

BULGULAR

1. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi Programlarında vizyona yer verilmiş midir?

Tablo 1. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında vizyon

2009	2015
➤ Öğrenmekten keyif alan,	➤ --
➤ Kendisiyle, toplumsal çevresiyle ve doğa ile barışık,	➤ çevresi ve kendisiyle barışık,
➤ Kendini, milletini, vatanını ve doğayı tanıyan, koruyan ve geliştiren,	➤ kendini tanıyan, doğaya ve çevreye duyarlı, milli ve manevi değerleri içselleştirmiş sağlıklı ve güvenli bir yaşam süren,
➤ Gündelik yaşamda gereksinim duyulan temel bilgilere, yaşam becerilerine ve çağın gerektirdiği donanıma sahip	➤ temel yaşam becerilerine sahip, araştıran,
➤ Değişikliklere dinamik bir biçimde uyum sağlayabilecek kadar esnek	➤ --
➤ --	➤ öz güveni yüksek

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarının birer vizyona sahip olduğu görülmektedir. 2009 programının vizyonda yer alan “öğrenmekten keyif alan” ve “değişikliklere dinamik bir biçimde uyum sağlayabilecek kadar esnek” ifadeleri 2015 program vizyonunda yer almazken “öz güveni yüksek” vizyon ifadesi sadece 2015 programında yer bulmuştur.

2. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi Programlarında program yaklaşımına yer verilmiş midir?

Tablo 2. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında program yaklaşımı

2009	2015
➤ çocuğu merkeze alan	➤ --
➤ toplu öğretim yaklaşımı	➤ --
➤ tematik yaklaşım	➤ --
➤ spiral yaklaşım	➤ --
➤ katılımcılık ilkesine dayalı dinamik bir yaklaşım	➤ --
➤ --	➤ ünite temelli yaklaşım

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarının, program kitapları incelendiğinde her iki programda da program yaklaşımlarının ifade edildiği tespit edilmiştir. 2015 programı incelendiğinde program yaklaşımı olarak sadece “ünite temelli yaklaşım” ifadesinin kullanıldığı görülürken 2009 programında yaklaşımın “çocuğu merkeze alan”, “toplu öğretim yaklaşımı”, “tematik yaklaşım”, “spiral yaklaşım” ve “katılımcılık ilkesine dayalı dinamik bir yaklaşım” şeklinde beş ifade ile yer bulduğu görülmektedir.

3.1. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında hedefler belirtilmiş midir?

Tablo 3. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında hedefler

2009	2015
➤ Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları	➤ Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları
➤ Kişisel nitelikler geliştirmeleri	➤ --
➤ Öğrencilerin günlük yaşamda ihtiyaç duydukları ve kullanabilecekleri yaşam becerilerini kazanmaları	➤ --
➤ Çocukların ileride alacakları Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerine temel oluşturabilmeleri	➤ --
➤ Çocukların temel bilgi ve becerilerle donanmaları	➤ --
➤ --	➤ Okulu ve okul içindeki ilişkileri tanınmasını,
➤ --	➤ Grupla çalışma, akranlarıyla iş birliği yapma ve sosyal katılım becerilerini geliştirmesini
➤ --	➤ Fiziksel ve kişisel özellikleri ile kendini tanınmasını,
➤ --	➤ Aileye ve aile içi ilişkilere dair bir anlayış geliştirerek aile ile ilgili temel değerleri içselleştirmesini
➤ --	➤ Kişisel bakım becerilerini geliştirmesini
➤ --	➤ Kaynakları verimli kullanma becerilerini geliştirmesini
➤ --	➤ Zamanı algılama ve etkili kullanma becerilerini geliştirmesini,
➤ --	➤ Sağlıklı ve dengeli beslenme becerilerini ve alışkanlıklarını geliştirmesini,

2009	2015
➤ --	➤ Evde, okulda ve okulun dışında kişisel güvenliğini sağlama becerilerini geliştirmesini
➤ --	➤ Bilişim teknolojilerini bilinçli ve güvenli kullanım becerilerini geliştirmesini,
➤ --	➤ Millî, manevi ve insani değerleri içselleştirmesini,
➤ --	➤ Düşünme, sorgulama, farklı düşünceler ve çözümler üretme becerilerini geliştirmesini
➤ --	➤ Doğayı ve çevreyi temiz tutma ve koruma becerilerini geliştirmesini,
➤ --	➤ Doğa ile ilgili sorular sorabilme, gözlem yapabilme, gözlem sonuçlarını gruplama, sınıflama ve karşılaştırma yoluyla bilimsel bir anlayış geliştirmesini sağlamaktır.
2009-2015 ortak vizyon	Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları incelendiğinde her iki programda da hedeflerle ilgili ifadelerin yer aldığı bulgulanmıştır. 2009 programında hedefler/amaçlar başlığı ile sadece “Türk Millî Eğitimi’nin Genel Amaçları” yer almıştır. Tablo 3’te sunulan diğer hedeflerin programın farklı yerlerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Buna karşın 2015 programında, Hayat Bilgisi dersi için hedefler/amaçlar başlığı ile Türk Millî Eğitimi’nin Genel Amaçları doğrultusunda kazandırılmak üzere 14 madde şeklinde amaçların belirlendiği görülmektedir. Bununla birlikte 2015 programında her bir ünite öncesinde o üniteye kazandırılmak istenen amaçlara ayrıca yer verildiği tespit edilmiştir.

3.2. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında kazanımlara nasıl yer verilmiştir?

Tablo 4. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında kazanımlar

	2009	2015
1. Sınıf	➤ Okul Heyecanım 41	➤ Ben ve Okulum 14
		➤ Ailem ve Evim 6
	➤ Benim Eşsiz Yuvam 29	➤ Sağlıklı Hayat 12
		➤ Güvenli Hayat 7
	➤ Dün Bugün Yarın 16	➤ Ülkemi Seviyorum 7
		➤ Doğa ve Çevre 8
	Toplam 86	Toplam 54

	2009		2015	
2. Sınıf	➤ Okul Heyecanım	34	➤ Ben ve Okulum	11
	➤ Benim Eşsiz Yuvam	37	➤ Ailem ve Evim	6
	➤ Dün Bugün Yarın	24	➤ Sağlıklı Hayat	7
			➤ Güvenli Hayat	8
			➤ Ülkemi Seviyorum	7
	Toplam	95	Toplam	49
3. Sınıf	➤ Okul Heyecanım	34	➤ Ben ve Okulum	6
	➤ Benim Eşsiz Yuvam	45	➤ Ailem ve Evim	6
	➤ Dün Bugün Yarın	32	➤ Sağlıklı Hayat	5
			➤ Güvenli Hayat	10
			➤ Ülkemi Seviyorum	9
	Toplam	111	Toplam	43
	Genel Toplam	292	Genel Toplam	146

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları incelendiğinde tüm sınıf düzeylerinde kazanımların 2015 yılı programında azaltıldığı görülmektedir. 1. sınıflarda 2009 yılında 86 olan kazanım sayısının 2015'te 54'e, 2. sınıflarda 2009 yılında 95 olan kazanım sayısının 2015'te 49'a, 3. sınıflarda 2009 yılında 111 olan kazanım sayısının 2015'te 43'e ve genel toplamda 2009 yılında 292 olan kazanım sayısının 2015'te 146'ya düşürüldüğü tespit edilmiştir. Bu bağlamda genel toplamlara bakıldığında kazanımların %50 oranında azaltıldığı görülmüştür.

4. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında içerik nasıl belirtilmiştir?

4.1. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında öğrenme alanlarına yer verilmiş midir?

Tablo 5. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında öğrenme alanları

	2009	2015
➤ Birey		➤ --
➤ Toplum		➤ --
➤ Doğa		➤ --
➤ Değişim		➤ --

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları incelendiğinde 2009 yılı programında 4 öğrenme alanının belirlendiği fakat 2015 yılında ise bu anlayışın terk edildiği tespit edilmiştir.

4.2. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında ünitelere yer verilmiş midir?

Tablo 6. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında üniteler

2009	2015
➤ Okul Heyecanım	➤ --
➤ Benim Eşsiz Yuvam	➤ --
➤ Dün, Bugün, Yarın	➤ --
➤ --	➤ Ben ve Okulum
➤ --	➤ Ailem ve Evim
➤ --	➤ Sağlıklı Hayat
➤ --	➤ Güvenli Hayat
➤ --	➤ Ülkemi Seviyorum
➤ --	➤ Doğa ve Çevre

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları incelendiğinde 2009 yılı programında 3 ünitenin belirlendiği, 2015 yılında ise ünitelerin sayısının 6'ya yükseldiği görülmektedir.

4.3. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında becerilere yer verilmiş midir?

Tablo 7. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında beceriler

2009	2015
➤ Araştırma	➤ Araştırma
➤ Bilgi teknolojilerini kullanma	➤ Bilgi ve İletişim Teknolojilerini Kullanma
➤ 13.1. Değişim	➤ Değişim ve Sürekliliği
➤ 13.6. Süreklilik	➤ Algılama
➤ --	➤ Dengeli Beslenme
➤ 10.3. Çevre bilinci Geliştirme ve çevredeki kaynakları etkili kullanma	➤ Doğayı Koruma
➤ Girişimcilik	➤ Girişimcilik
➤ --	➤ Gözlem
➤ İletişim	➤ İletişim
➤ 12.10.Katılım, paylaşım, işbirliği ve takım çalışması yapma	➤ İş Birliği
➤ Karar verme	➤ Karar Verme
➤ Kaynakları etkili kullanma	➤ Kaynakların Kullanımı
➤ --	➤ Kendini Koruma
➤ 12.5. Kendini tanıma ve kişisel gelişimini izleme	➤ Kendini Tanıma
➤ --	➤ Kişisel Bakım
➤ --	➤ Kurallara Uyuma
➤ 12.9. Zamanı ve mekânı doğru algılama	➤ Mekânı Algılama

2009	2015
➤ Kültürel Değerleri Koruma Ve Geliştirme (2009 da değer olarak yer almış)	➤ Millî ve Kültürel Değerleri Tanıma
➤ Öz yönetim	➤ Öz Yönetim
➤ 11.5. Sağlığını koruma	➤ Sağlığını Koruma
➤ Problem çözme	➤ Sorun Çözme
➤ 12.10.Katılım, paylaşım, işbirliği ve takım çalışması yapma	➤ Sosyal Katılım
➤ 10.1. Zaman, para ve materyal kullanma	➤ Zaman Yönetimi
➤ 1. Eleştirel düşünme	➤ --
➤ 2. Yaratıcı düşünme	➤ --
➤ 8. Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma	➤ --
➤ 10. Kaynakları etkili kullanma	➤ --
➤ 10.2. Bilinçli tüketici olma	➤ --
➤ 10.4. Planlama ve üretim	➤ --
➤ 11. Güvenlik ve korunmayı sağlama	➤ --
➤ 11.1. Sağlık ve güvenlik kurallarına/ prosedürlerine uyma	➤ --
➤ 11.2.Doğal afetlerden korunma	➤ --
➤ 11.3. Trafikte güvenliğini sağlama	➤ --
➤ 11.4. Hayır diyebilme	➤ --
➤ 12.1. Etik davranma	➤ --
➤ 12.2. Eğlenme	➤ --
➤ 12.3. Öğrenmeyi öğrenme	➤ --
➤ 12.4. Amaç belirleme	➤ --
➤ 12.6. Duygu yönetimi	➤ --
➤ 12.7. Kariyer planlama	➤ --
➤ 12.8. Sorumluluk	➤ --
➤ 12.11.Liderlik	➤ --
➤ 12.12.Farklılıklara saygı duyma	➤ --
➤ 13. Bilimin temel kavramlarını tanıma	➤ --
➤ 13.2. Etkileşim	➤ --
➤ 13.3. Neden – sonuç ilişkisi	➤ --
➤ 13.4. Değişkenlik/benzerlik	➤ --
➤ 13.5. Karşılıklı bağımlılık	➤ --
➤ 13.7. Korunum	➤ --
➤ 14. Temalarla ilgili temel kavramları tanıma	➤ --

2009 yılı programında yer alan 18 beceri 2015 yılındaki programda 17 beceri ile karşılığını bulurken 2009 yılı programında yer alan 27 beceri 2015 yılındaki programda yer almamış aynı zamanda 2015 yılı programında yer alan 5 beceri ise 2009 yılındaki programdan farklı olarak yer almıştır. Bu bağlamda genel olarak bakıldığında becerilerin sayısal olarak yaklaşık %51 oranında azaltıldığı görülmüştür.

4.4. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında değerlere yer verilmiş midir?

Tablo 8. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında değerler

2009	2015
➤ Adalet	➤ Adalet
➤ --	➤ Bilimsellik
➤ --	➤ Çalışkanlık
➤ --	➤ Dayanışma
➤ --	➤ Doğa Sevgisi
➤ Doğruluk	➤ Doğruluk
➤ Dürüstlük	➤ Dürüstlük
➤ --	➤ Estetik
➤ --	➤ Güven
➤ Hoşgörü	➤ Hoşgörü
➤ --	➤ Merhamet
➤ --	➤ Misafirperverlik
➤ Öz Güven	➤ Öz Güven
➤ --	➤ Paylaşma
➤ Sabır	➤ Sabır
➤ Saygı	➤ Saygı
➤ Sevgi	➤ Sevgi
➤ --	➤ Sorumluluk
➤ Vatanseverlik	➤ Vatanseverlik
➤ Yardımseverlik	➤ Yardımlaşma
➤ Öz Saygı	➤ --
➤ Toplumsallık	➤ --
➤ Barış	➤ --
➤ Yeniliğe Açıklık	➤ --
➤ Kültürel Değerleri Koruma Ve Geliştirme	➤ --

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında değerlere yer verilmiştir. 2009 programında değerler “Kişisel Nitelikler” başlığı altında verilirken 2015 programında doğrudan “Değerler” başlığının kullanıldığı görülmektedir. “Adalet, Doğruluk, Dürüstlük, Hoşgörü, Öz Güven, Saygı, Sevgi, Vatanseverlik, Yardımseverlik ve Sabır” değerlerine her iki programda yer verilmiştir. “Öz Saygı, Toplumsallık, Barış, Yeniliğe Açıklık ve Kültürel Değerleri Koruma ve Geliştirme” değerleri 2009 programında yer verilirken 2015 programında kaldırılmıştır. 2015 programı ile “Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Doğa Sevgisi, Estetik, Güven, Merhamet, Misafirperverlik, Paylaşma ve Sorumluluk” Hayat Bilgisi dersinde kazandırılacak diğer değerleri oluşturmuştur.

4.5. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında kavramlara nasıl yer verilmiştir?

Tablo 9. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında kavramlar

	2009	2015
1. Sınıf	➤ Okul Heyecanım 46	
	➤ Benim Eşsiz Yuvam 17	➤ Yönle ilgili temel kavramlar (1.1.2)
	➤ Dün Bugün Yarın 16	➤ Aile kavramı (1.2.1)
	Toplam 79	
2. Sınıf	➤ Okul Heyecanım 17	
	➤ Benim Eşsiz Yuvam 25	➤ İstek ve ihtiyaç kavramları (2.1.11)
	➤ Dün Bugün Yarın 13	➤ Akraba kavramı (2.2.5)
	Toplam 55	
3. Sınıf	➤ Okul Heyecanım 22	
	➤ Benim Eşsiz Yuvam 23	
	➤ Dün Bugün Yarın 18	
	Toplam 63	
Genel Toplam	197	Genel Toplam 4

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları incelendiğinde 2009 yılı programında her ünite düzeyinde kazandırılması öngörülen kavramların belirlendiği fakat 2015 yılında ise 1. sınıfta iki (1.1.2 ve 1.2.1) ve 2. sınıfta iki (2.1.11 ve 2.2.5) kazanımda kavramlardan söz edildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte 2009 yılı programında “2009 Hayat Bilgisi Programı’nda yer alan kavramlar; temalara ve sınıflara göre belirlenen bu kavramların derslerde doğrudan doğruya tanımını yapmak yerine, kavramla ilgili kazanımlara ait öğrenme-öğretme etkinlikleri sırasında ve sonrasında öğrenciler tarafından bulunması sağlanacaktır.” şeklinde bir açıklamanın da kavramların öğretimi ile ilgili olarak yer aldığı görülmektedir.

4.6. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında aradisiplinelere yer verilmiş midir?

Tablo 10. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında aradisiplinler

2009	2015
➤ Afetten korunma ve güvenli yaşam	➤ --
➤ Girişimcilik	➤ --
➤ İnsan hakları ve vatandaşlık	➤ --
➤ Kariyer bilinci geliştirme	➤ --
➤ Özel eğitim	➤ --
➤ Rehberlik ve psikolojik danışma	➤ --
➤ Sağlık kültürü	➤ --
➤ Spor kültürü ve olimpiik eğitim	➤ --

Ara disiplinler olarak 2009 Hayat Bilgisi programında yer alan kazanımlar bireye yaşamı boyunca fayda sağlayacak bilgi ve becerilerinden oluşmaktadır. Diğer programlarda olduğu gibi Hayat Bilgisi programı ile de birleştirilen değerler eğitimi ile 2009 Hayat Bilgisi programında belirtilen; afetten korunma ve güvenli yaşam, girişimcilik, insan hakları ve vatandaşlık, kariyer bilinci geliştirme, özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma, sağlık kültürü, spor kültürü ve olimpiik eğitim ara disiplinlerinin öğrencilere kazandırılması amaçlanmıştır.

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları incelendiğinde 2009 yılı programında 8 ara disiplinin belirlendiği fakat 2015 yılında ise bu anlayışın terk edildiği tespit edilmiştir.

4.7. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında belirli gün ve haftalara yer verilmiş midir?

Tablo 11. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında belirli gün ve haftalara

			2009	2015
1. sınıf	2. sınıf	3. sınıf		6. Öğretmen, öğretim programında yer alan bazı kazanımları belirli gün ve haftalara denk gelen zaman dilimlerinde işlemelidir.
×	×	×	İlköğretim Haftası (Okulların açıldığı ilk hafta)	
×	×		Hayvanları Koruma Günü (4 Ekim)	
×	×		Dünya Çocuk Günü (Ekim ayının ilk pazartesi günü)	Örneğin 29 Ekim C u m h u r i y e t Bayramı'na denk gelen gün ve haftada öğretmen, Hayat Bilgisi Dersi 1. Sınıf Öğretim Programı “Ülkemi Seviyorum” ünitesi 1.5.5. kazanımı (Millî bayramlar ile ilgili etkinliklere katılır.) ile ilgili konuları işlemelidir.
×	×	×	29 Ekim Cumhuriyet Bayramı	
×	×		Kızılay Haftası (29 Ekim-4 Kasım)	
×	×	×	Atatürk Haftası (10-16 Kasım)	
×	×	×	Öğretmenler Günü (24 Kasım)	
×	×		Orman Haftası (21-26 Mart)	
×	×	×	23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı	
×	×	×	Trafik Haftası (Mayıs ayının ilk cumartesi günü ile başlayan hafta)	
×	×	×	Anneler Günü (Mayıs ayının ikinci pazar günü)	
×	×	×	19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı	(Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar madde 6)
	×		Tutum, Yatırım ve Türk Malları Haftası (12-16 Aralık)	
		×	İnsan Hakları Haftası (10 Aralık'tan itibaren bir hafta)	
		×	Enerji Tasarrufu Haftası (Ocak ayının ikinci pazartesi günü başlayan hafta)	
		×	Yeşilay Haftası (1-7 Mart)	
		×	Kütüphaneler Haftası (Mart ayının son pazartesi günü başlayan hafta)	
		×	Dünya Tiyatrolar Günü (27 Mart)	
		×	Müzeler Haftası (18-24 Mayıs)	
		×	Çevre Koruma Haftası (Haziran ayının 2. pazartesi günü başlayan hafta)	

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları incelendiğinde 2009 yılı programında 20 belirli gün ve hafta belirlendiği ve bunların sınıf düzeylerine göre hangilerinin işleneceğinin verildiği görülmektedir. Bu bağlamda 1. sınıflarda 12, 2. sınıflarda 13, 3. sınıflarda 15 belirli gün ve haftanın yer aldığı görülmektedir. 2015 programında ise belirli gün ve haftalarla ilgili olarak “Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar” başlığı altında yer alan 6. maddede “Öğretmen, öğretim programında yer alan bazı kazanımları belirli gün ve haftalara denk gelen zaman dilimlerinde işlemelidir. Örneğin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı’na denk gelen gün ve haftada öğretmen, Hayat Bilgisi dersi 1. Sınıf Öğretim Programı “Ülkemi Seviyorum” ünitesi 1.5.5. kazanımı (Millî bayramlar ile ilgili etkinliklere katılır.) ile ilgili konuları işlemelidir.” şeklinde bir açıklamanın verildiği tespit edilmiştir.

4.8. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında Atatürkçülük konularına yer verilmiş midir?

2009 Hayat Bilgisi Programı’nda Atatürkçülük konuları “Atatürkçülükle İlgili Konular ve Açıklamalar” başlığı altında ayrıca yer almıştır (MEB, 2009: 40-45). Bu başlık altında 18 maddeden oluşan konu ve açıklamalara yer verilmiş ve söz konusu maddeler 1. sınıfta 5 (A.1.25-A.1.26-A.1.27-B.1.13-C.1.6), 2. sınıfta 11 (A.2.1-A.2.10-A.2.29-A.2.30-A.2.31-B.2.16-B.2.19-B.2.26-B.2.35-C.2.10- C.2.11) ve 3. sınıfta 12 (A.3.15-A.3.21-A.3.22-B.3.8-B.3.16-B.3.28-B.3.29-B.3.41-B.3.43-C.3.6-C.3.7-C.3.8) kazanım olmak üzere toplamda 28 kazanım ile ilişkilendirilmiştir.

2015 Hayat Bilgisi Programı’nda Atatürkçülük konularına ayrıca bir başlık altında yer verilmemiştir. Bunun yerine Atatürkçülük ile ilgili olarak her sınıf düzeyinde birer kazanıma (1.5.6, 2.5.6 ve 3.5.8) ve bu kazanımlara ait açıklamalara yer verildiği görülmektedir.

5. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında eğitim durumları belirtilmiş midir?

5.1. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında öğrenme öğretme süreçlerine ilişkin açıklamalara yer verilmiş midir?

Tablo 14. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında öğrenme öğretme süreçlerine ilişkin açıklamalar

2009	2015
➤ 1.4. Öğrenme-Öğretme Süreci	➤ 1. 1, 2 ve 3. Sınıflar öğretim programı uygulanırken öğretmenlerin sınıf içi ve sınıf dışı uygulamalar yapmaları gerekmektedir.
➤ 1.4.1. Öğrenme Stilleri	➤ 2. Sınıf içi uygulamalarda öğretmenler; öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel gelişimleri ile bireysel farklılıklarını dikkate almalıdır.
➤ 1.4.2. Zekâ Alanlar.	➤ 3. Öğretmen, sınıfta dersi işlerken öğrencilerin önceki yaşantılarından hareket ederek konular arasında bağlantı kurmalıdır. Öğretmen, öğrencilerin arkadaşları ve diğer öğretmenleri ile etkileşimine fırsat vermelidir.
➤ 1.4.3. Kavramlar	➤ 4. Öğretmen, sınıf ortamında kazanımlara uygun öğretim yapmalı, ürün odaklı ölçme değerlendirme yöntemlerini kullanmanın yanı sıra süreç odaklı ölçme değerlendirme yöntemlerini kullanmaya da önem vermelidir.
➤ 1.4.4. Öğrenme-Öğretme Etkinliğini Uygulama	➤ 5. Öğretmen, sınıf dışı uygulamalar gerçekleştirirken yakın çevreye geziler düzenlemeli ve bu gezilerde önceden planlanan etkinlikleri yaptırmalıdır. Bu bağlamda öğretmen okul ve yaşam arasındaki bağlantıyı sağlamaya özen göstermelidir.
➤ 1.4.5. Öğretmenin Rolü	➤ 6. Öğretmen, öğretim programında yer alan bazı kazanımları belirli gün ve haftalara denk gelen zaman dilimlerinde işlemelidir. Örneğin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'na denk gelen gün ve haftada öğretmen, Hayat Bilgisi Dersi 1. Sınıf Öğretim Programı "Ülkemi Seviyorum" ünitesi 1.5.5. kazanımı (Millî bayramlar ile ilgili etkinliklere katılır.) ile ilgili konuları işlemelidir.
➤ 1.4.6. Programın Süresi	➤ 7. Üçüncü sınıfa kadar millî bayramlar vb. Konular işlenirken öğrenciler henüz 1000'den büyük sayıları okumayı ve yazmayı öğrenmedikleri için ders kitabında tarihler rakam veya yazı ile verilmemelidir. Dersin işlenişinde öğretmen, bu tarihleri sözel olarak belirtebilir.
➤ 1.4.7. Belirli Gün ve Haftalar	
➤ 1.4.8. Okul ve Aile İlişkisi	

2009 programında öğrenme öğretme süreçlerine ilişkin açıklamalar 8 alt maddede ve toplam 15 sayfada yer almaktadır (MEB, 2009: 63-77). 2015 programında ise program kitabının 4. sayfasında "Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar" başlığı altında 7 maddede olarak verilmiştir.

5.2. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında etkinlik örneklerine yer verilmiş midir?

2009 programında her kazanım için ayrı ayrı etkinlik örnekleri verilmiştir. 2015 Programında hiçbir etkinlik örneği yer almamıştır.

5.3. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında kazanımlar ve etkinlikler için açıklamalara yer verilmiş midir?

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında kazanımlar ve etkinlikler için açıklamalara yer verilmiştir. 2009 programında her kazanım ve etkinlik örneği için açıklamalar ayrı ayrı oluşturulmuştur. Bu açıklamalarda her kazanım ve etkinlik örneğinin ilişkilendirileceği kişisel nitelikler, beceriler, ara disiplinler, ders içi, diğer derslerle, Atatürkçülük konuları, uyarılar ve değerlendirme yer almaktadır. 2015 programında ise bazı kazanımlar için açıklamalara yer verilirken bazıları için verilmemiştir.

5.4. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında ders saatleri açısından değişiklik göstermekte midir?

Tablo 15. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında ders saatleri

		2009		2015		
1. Sınıf	➤	Okul Heyecanım	86	➤	Ben ve Okulum	28
				➤	Ailem ve Evim	20
	➤	Benim Eşsiz Yuvam	60	➤	Sağlıklı Hayat	28
				➤	Güvenli Hayat	24
	➤	Dün Bugün Yarın	34	➤	Ülkemi Seviyorum	16
			➤	Doğa ve Çevre	28	
		Toplam	180		Toplam	144
2. Sınıf	➤	Okul Heyecanım	65	➤	Ben ve Okulum	24
				➤	Ailem ve Evim	20
	➤	Benim Eşsiz Yuvam	70	➤	Sağlıklı Hayat	28
				➤	Güvenli Hayat	28
	➤	Dün Bugün Yarın	45	➤	Ülkemi Seviyorum	16
			➤	Doğa ve Çevre	28	
		Toplam	180		Toplam	144
3. Sınıf	➤	Okul Heyecanım	55	➤	Ben ve Okulum	20
				➤	Ailem ve Evim	14
	➤	Benim Eşsiz Yuvam	73	➤	Sağlıklı Hayat	16
				➤	Güvenli Hayat	24
	➤	Dün Bugün Yarın	52	➤	Ülkemi Seviyorum	16
			➤	Doğa ve Çevre	18	
		Toplam	180		Toplam	108
		Genel Toplam	540		Genel Toplam	392

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları incelendiğinde tüm sınıf düzeylerinde ders saatlerinin 2015 yılı programında azaltıldığı görülmektedir. 1, 2 ve 3. sınıflarda 2009 yılında 180 olan ders saatleri 2015'te 1 ve 2. sınıflarda 144, 3. sınıflarda 108 saate indirilmiştir. Bu bağlamda genel toplamlara bakıldığında ders saatlerinin %27 oranında azaltıldığı görülmektedir.

6. 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında değerlendirme belirtilmiş midir?

2009 programında değerlendirme ile ilgili olarak program kitabında toplam 23 sayfa yer alırken (MEB, 2009: 78-100), 2015 programında ise program kitabının 3. sayfasında “Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın Ölçme ve Değerlendirme Anlayışı” başlığı altında 8 satırdan oluşan bir açıklama ile yine program kitabının 4. sayfasında “Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar” başlığı altındaki 4. madde değerlendirmeye ayrılmıştır. Her iki programda değerlendirme anlayışlarının hem ürünü hem de süreci ölçmeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında 2009 programında hemen hemen tüm kazanımlar için kullanılacak olan değerlendirme yöntemlerinin de belirlendiği tespit edilmiştir. Bu çerçevede 2009 programında 28 farklı türde (ürün dosyası, araştırma kâğıdı, sözlü sunum, gözlem formu, öz değerlendirme, yazılı sunum, kısa cevaplı sorular, tartışma, sergileme, uzun cevaplı, görüşme, akran değerlendirme, çoktan seçmeli resimli testler, gösteri, proje, resimli eşleştirme testleri, açık uçlu sorular, dereceleme ölçeği, performans değerlendirme, performans ödevi, eşleştirme testleri, çoktan seçmeli test, dereceli puanlama anahtarı, doğru yanlış testi, kısa cevaplı resimli test, kontrol listeleri ve tutum ölçeği) değerlendirme yöntemi kullanılmasının öngörüldüğü tespit edilmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları incelendiğinde her iki programda da vizyona yer verildiği görülmektedir. 2009 programının vizyonunda yer alan “öğrenmekten keyif alan” ve “değişikliklere dinamik bir biçimde uyum sağlayabilecek kadar esnek” ifadeleri 2015 program vizyonunda yer almazken “öz güveni yüksek” vizyon ifadesi ise sadece 2015 programında yer bulmuştur. Programların vizyonlarına bakıldığında her ikisinin de öğrenciyi temele aldığı ve öğrencinin her yönü ile gelişimini öngördüğü görülmektedir. Bu bağlamda 2015 programı öngörüler çerçevesinde uygulanabilirse, bireyin kendinden başlayarak doğal ve toplumsal çevresini tanımasına ve bunlarla ilgili beceri, değer, alışkanlık ve tutum kazanmasına hizmet edecek ve böylece çağın gerektirdiği donanıma sahip etkin bir vatandaş olması sağlanacaktır.

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları sahip oldukları yaklaşımlara göre birbirlerinden ayrılmaktadır. 2015 programı ünite temelli yaklaşıma sahiptir. 2009 programında ise yaklaşımın çocuğu merkeze alan, toplu öğretim, tematik, spiral ve katılımcılık ilkesine dayalı dinamik bir yaklaşım olduğu görülmektedir. 2009 programında yer alan çocuğu merkeze alan, toplu öğretim, spiral ve katılımcılık ilkesi ifadelerinin 2015 programında açıkça ifade edilmese de var olduğu bilinmektedir. Nitekim Hayat Bilgisi dersi içerik olarak toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir öğretim programıdır. Bunun yanında 2015 programının yapısı ve vizyonu dikkate alındığında çocuğun merkeze alındığı görülebilir. “*Temel yaşam becerilerine sahip, kendini*

tanıyan, sağlıklı ve güvenli bir yaşam süren, doğaya ve çevreye duyarlı, araştıran, öz güveni yüksek, çevresi ve kendisiyle barışık, millî ve manevî değerleri içselleştirmiş bireyler yetiştirmektir” (MEB, 2015: 1) şeklinde ifade edilen program vizyonunun tamamıyla öğrenciyi merkeze aldığı görülmektedir. Buna ek olarak 2015 programında belirlenen ünitelerin her sınıf düzeyinde aynı adlarla ve dolayısıyla aynı konular çerçevesinde olması bu programın da spiral yani sarmal yapıya sahip olduğunu gösterir. Bu bağlamda 2009 programının tematik anlayışının 2015’te olmadığı ve bu yönü ile 2015 programında tematik anlayıştan vazgeçildiği söylenebilir. 2015 programında yer alan ünite temelli yaklaşımın ise önceki programlarda da var olduğu görülebilir (Kocaoluk ve Kocaoluk, 1998; MEB, 2005; MEB, 2009).

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları hedefler boyutu ile incelendiğinde her iki programda da hedeflere yer verildiği görülmektedir. 1936 yılı Hayat Bilgisi öğretim programında ilkökul hedefleri başlığı altında ders ile ilgili özel hedeflere yer verildiği (Türe, 2013) gibi 2015 Hayat Bilgisi öğretim programında da genel amaçlara ek olarak ünite ünite özel hedeflere yer verilmiştir. Bu durumun 1998 programında da olduğu görülmektedir (Kocaoluk ve Kocaoluk, 1998).

2009 Hayat Bilgisi programında ise tıpkı 1948 yılında tasarlanan Hayat Bilgisi öğretim programında olduğu gibi sadece Milli Eğitimin Temel Amaçları hedef olarak belirtilmiştir. 2009 Hayat Bilgisi programı bütünsel bir bakış açısıyla incelendiğinde Milli Eğitimin Temel Amaçlarının yanında 1926 tarihli ilkökul programında olduğu gibi programın farklı yerlerinde 3 farklı cümle olarak özel hedeflere de kısmen de olsa yer verilmiştir.

1926 yılından günümüze kadar uygulanan Hayat Bilgisi öğretim programları, kazanımlar boyutuyla ele alındığında ilk kez 2005 yılındaki programda kazanımların yer aldığı söylenebilir. 2005 yılına kadar davranışçı yaklaşımın benimsendiği programlarda hedef davranış olarak geçen ifade, 2005 ve sonrası programlarda kazanım olarak geçmiştir. 2005 programındaki bu değişimin ana nedenin ise yapılandırmacı (oluşturmacı) yaklaşımın benimsenmesi olduğu söylenebilir. 2005 Hayat Bilgisi programında yer alan kazanımların 2009 yılı programında revize edilerek kullanıldığı görülebilir (bkz. MEB, 2005: 141-255 ve MEB, 2009: 101-205). Buna karşılık; 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları kazanımlar boyutuyla ele alındığında; 2009 Hayat Bilgisi programında 292 olan kazanım sayısının, 2015 programında yarı yarıya azaltılarak 146 olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun bir nedeni 2015 yılında Hayat Bilgisi ders saatlerinin azaltılması olabilir.

2009 programında kazanımların sarmal bir yapıda oluşturulduğu görülmektedir. Bu bağlamda kazanımlar oluşturulurken her kazanımın bir sonraki kazanım için hazırbulunuşluğu yani ön öğrenmeleri oluşturmasına ve bunun yanında aradisciplinlere ait kazanımlar ile ilişkili olmasına dikkat edilmiştir. 2009 programındaki bazı kazanımlar programın yapısı gereği becerilerle, kişisel niteliklerle (değerler), Atatürkçülük konuları ile ve de belirli gün ve haftalarla ilişkilendirilmiştir.

2015 Hayat Bilgisi programında yer alan kazanımların da benzer bir anlayışa sahip olduğu söylenebilir. Fakat 2009 programında görülen doğrudan ilişkilendirme yerine 2015 programında beceri ve değerler ile ilişkilendirmeye yer verilmemiştir. 2015 programında sadece bir kazanımda (3.1.4. Arkadaşlık ilişkilerinde temel değerleri kavrar. “Arkadaş ilişkilerinde doğruluk, saygı, sevgi, hoşgörü, yardımseverlik ve başkalarının haklarını gözetme gibi değerler üzerinde durulacaktır.”) değer ile ilişkilendirme söz konusudur. Beceri boyutunda ise ilişkilendirme sadece iki kazanım (2.1.7. İhtiyaçlarını, isteklerini, duygularını, düşüncelerini ve itirazlarını nezaket kuralları içerisinde açık bir şekilde ifade eder. “İhtiyaçlarını, isteklerini, olaylar karşısında duygularını, düşüncelerini ve itirazlarını çekingenlik göstermeden açık ve anlaşılır bir dil ile ifade edebilme becerisini geliştirmek için etkinlikler yapılacaktır.” ve 2.1.8. Rutin bir günde neleri, hangi zaman diliminde yaptığını açıklar. “Öğrencinin bir gün içinde neler yaptığını zaman ile ilişkilendirerek ifade etmesinin sağlanması, zamanı kullanma ve planlama becerisinin geliştirilmesi üzerinde durulacaktır.”) ile sınırlıdır. 2015 Hayat Bilgisi Programının kazanımlar boyutu ile bir diğer özelliği ise ikinci ve üçüncü sınıf düzeyindeki bazı kazanımların bir alt sınıftaki kazanımların tekrarı niteliğinde olmasıdır. Örneğin “biyresel farklılıklara saygı duyar” kazanımı 1. sınıfta 1.1.14, 2. sınıfta 2.1.2 ve 3. sınıfta 3.1.15 numaralı kazanım olarak yer almaktadır.

Kazanımlarla ilgili olarak göze çarpan bir başka unsur ise 2009 Hayat Bilgisi programında 10 numaralı beceri olarak yer alan “kaynakları verimli ve uygun olarak kullanır” ifadesinin 2015 programında 1.2.5. numaralı kazanımı olarak yer almasıdır.

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında içerik; öğrenme alanları, üniteler, beceriler, değerler, kavramlar, ara disiplinler, belirli gün ve haftalar ile Atatürkçülük konularının yer alma durumları ve nasıl yer aldıkları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

İçerik düzenlenmesinde; 2009 Hayat Bilgisi programı toplu öğretim yaklaşımını benimserken 2015 Hayat Bilgisi programı öğrenme yaklaşımları bağlamında farklılık göstermiş ve ünite temelli yaklaşım benimsemiştir. Bu bağlamda; 2009 Hayat Bilgisi programı içerik düzenlenmesinde Hayat Bilgisi dersi için özellikle benimsenen toplu öğretim yaklaşımının da bir gereği olarak oluşturulan öğrenme alanlarını aynı anda kuşatabilen üç tema belirlenmiştir (MEB, 2009, s.11). 2015 Hayat Bilgisi programına bakıldığında ise bu anlayıştan tamamen vazgeçilmediği bunun yanında ünite temelli yaklaşımın da benimsendiği görülmektedir. Sarmal programlama yaklaşımı, içeriğin oluşturulmasında programı oluşturan içeriğin sürekli artırılma ilkesine dayanmaktadır. Öğretilen temel konuların öğrencilerin öğrenme düzeylerine bağlı olarak farklı zaman ve sırada tekrar tekrar öğrenilmesi esasına dayalıdır (Demirel, 2004). 2015 programı içerik boyutuyla ele alındığında farklı sınıf düzeylerinde aynı kazanımların tekrar tekrar yer aldığı görülmekte ve bu boyutuyla 2015 Hayat Bilgisi programının içerik düzenlenmesinde, toplu öğretim

yaklaşımı ile beraber Bruner'in Sarmal (Spiral-Helezonik) Programlama Yaklaşımının da benimsendiği söylenebilir.

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları incelendiğinde 2009 yılı programında 4 öğrenme alanının belirlendiği fakat 2015 yılında ise bu anlayışın terk edildiği tespit edilmiştir. 2009 yılı programında Birey, Toplum ve Doğa ana öğrenme alanları olarak belirlenirken değişim, bu öğrenme alanlarını kuşatan bir boyut olarak yer almıştır. Bu öğrenme alanları üç ünite ile 2009 programında temsil edilmiştir. Bir başka deyişle her bir ünite; birey, toplum, doğa ve değişim öğrenme alanlarından konular sentezlenerek oluşturulmuştur. 2015 programında ise öğrenme alanlarının kullanılmadığı görülmektedir.

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları incelendiğinde 2009 yılı programında tematik yaklaşımına dayalı olarak 3 ünitenin belirlendiği, 2015 yılında ise ünite temelli yaklaşıma uygun olarak 6 ünitenin yer aldığı görülmektedir. Hem 2009 hem de 2015 programlarında belirlenen üniteler 3 yıl boyunca aynı adlarla kullanılmış ve içerikleri de sarmal yapıya uygun olarak birbirinin hazırbulunuşluğunu oluşturacak şekilde genişleyerek 3 yıl boyunca devam etmiştir.

2009 yılı programında yer alan 18 beceri 2015 yılındaki programda 17 beceri ile karşılığını bulurken 2009 yılı programında yer alan 27 beceri 2015 yılındaki programda yer almamış aynı zamanda 2015 yılı programında yer alan 5 beceri ise 2009 yılındaki programdan farklı olarak yer almıştır. Bu bağlamda genel olarak bakıldığında becerilerin sayısal olarak yaklaşık %51 oranında azaltıldığı görülmüştür. 2009 programında yaklaşık olarak iki katı olan beceri sayısı yarıya düşürülmüş olsa da buna karşın; dengeli beslenme, gözlem, kendini koruma, kişisel bakım ve kurallara uyma becerileri 2009 programında yer almayıp 2015 programında kendine yer bulmuştur.

2009 ve 2015 programları beceriler boyutunda bir diğer önemli husus ise 2009 programında becerilerin her birinin hangi kazanımlarla verileceği belirlenmişken 2015 programında buna yönelik bir anlayışın olmadığıdır. Bir başka deyişle beceriler sadece sayısal olarak azaltılmamış aynı zamanda kazanım kazanım ilişkilendirmeden de vazgeçilmiştir.

Hem 2009 hem de 2015 Hayat Bilgisi programlarında değerlere yer verilmiştir. 2009 programında değerler "Kişisel Nitelikler" başlığı altında yer alırken 2015'te doğrudan "Değerler" başlığı altında yer almıştır. "Adalet, Doğruluk, Dürüstlük, Hoşgörü, Öz Güven, Saygı, Sevgi, Vatanseverlik, Yardımseverlik ve Sabır" değerlerine her iki programda yer verilmiştir. "Öz Saygı, Toplumsallık, Barış, Yeniliğe Açıklık ve Kültürel Değerleri Koruma ve Geliştirme" değerlerine 2009 programında yer verilirken bu değerler 2015 programında kaldırılmıştır. 2015 programı ile "Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Doğa Sevgisi, Estetik, Güven, Merhamet, Misafirperverlik, Paylaşma ve Sorumluluk" Hayat Bilgisi dersinde kazandırılacak diğer değerleri oluşturmuştur.

Tay ve Yıldırım'a göre (2009) 4. ve 5. sınıf velileri çocuklarına 2009 Hayat Bilgisi programında yer almayan "bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma,

estetik, misafirperverlik, sorumluluk ve güven (dürüstlük)” değerlerinin kazandırılmasını istemektedir. Bununla birlikte Tay, Durmaz ve Şanal’a göre (2013) 4, 5, 6 ve 7. sınıf öğrencileri değer kavramından yine 2009 Hayat Bilgisi programında yer almayan “bilimsellik, çalışkanlık, estetik, güven (güvenirlilik) ve merhamet” değerlerini anladıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda 2015 programında, 2009 yılından farklı olarak yer alan değerlerin aslında hem öğrenciler hem de veliler tarafından öğretilmesinin gerekli olduğu farklı çalışmalarla ortaya konulduğu söylenebilir. Bunun yanında 2009 programında yer alıp 2015’te yer almayan “öz saygı, toplumsallık, barış, yeniliğe açıklık, kültürel değerleri koruma ve geliştirme” değerlerinin öğrencilere kazandırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Nitekim ülkemizin içinde bulunduğu son toplumsal problemler dikkate alındığında özellikle barış, toplumsallık ve kültürel değerleri koruma ve geliştirme değerlerinin öğrencilere mutlaka kazandırılmasının gerekli ve önemli olduğu görülebilir.

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları kavramlar boyutu ile incelendiğinde 2009 yılı programında her ünite düzeyinde kazandırılması öngörülen kavramların belirlendiği fakat 2015 yılında ise 1. sınıfta iki (1.1.2 ve 1.2.1) ve 2. sınıfta iki (2.1.11 ve 2.2.5) kazanımda kavramlardan söz edildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte 2009 yılı programında “2009 Hayat Bilgisi programında yer alan kavramlar; temalara ve sınıflara göre belirlenen bu kavramların derslerde doğrudan doğruya tanımını yapmak yerine, kavramla ilgili kazanımlara ait öğrenme-öğretme etkinlikleri sırasında ve sonrasında öğrenciler tarafından bulunması sağlanacaktır.” şeklinde bir açıklamanın da kavramların öğretimi ile ilgili olarak yer aldığı görülmektedir.

Ara disiplinler olarak 2009 Hayat Bilgisi programında yer alan kazanımlar bireye yaşamı boyunca fayda sağlayacak bilgi ve becerilerinden oluşmaktadır. Diğer programlarda olduğu gibi Hayat Bilgisi programı ile de birleştirilen değerler eğitimi ile 2009 Hayat Bilgisi programında belirtilen; afetten korunma ve güvenli yaşam, girişimcilik, insan hakları ve vatandaşlık, kariyer bilinci geliştirme, özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma, sağlık kültürü, spor kültürü ve olimpik eğitim ara disiplinlerinin öğrencilere kazandırılması amaçlanmıştır (Karabağ, 2007). 2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları karşılaştırıldığında ise 2009 yılı programında 8 ara disiplinin belirlendiği fakat 2015 yılında ise bu anlayışın terk edildiği tespit edilmiştir.

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları incelendiğinde 2009 yılı programında 20 belirli gün ve hafta belirlendiği ve bunların sınıf düzeylerine göre hangilerinin işleneceğinin verildiği görülmektedir. Bu bağlamda 1. sınıflarda 12, 2. sınıflarda 13, 3. sınıflarda 15 belirli gün ve haftanın yer aldığı görülmektedir. 2015 programında ise belirli gün ve haftalarla ilgili olarak “Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar” başlığı altında yer alan 6. maddede “Öğretmen, öğretim programında yer alan bazı kazanımları belirli gün ve haftalara denk gelen zaman dilimlerinde işlemelidir. Örneğin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı’na denk gelen gün ve haftada öğretmen, Hayat Bilgisi Dersi 1. Sınıf Öğretim Programı “Ülkemi Seviyorum”

ünitesi 1.5.5. kazanımı (Millî bayramlar ile ilgili etkinliklere katılır.) ile ilgili konuları işlemelidir.” şeklinde bir açıklamanın verildiği tespit edilmiştir. Bu çerçevede 2009 programında belirli gün ve haftalarla ilgili olarak daha doyurucu açıklamaların yer aldığı söylenebilir. Nitekim 2009 programında sınıf düzeylerine göre hangi belirli gün ve haftanın işleneceği belirlenmişken 2015 programında belirli gün ve haftalarla ilgili olarak sadece bir açıklama yer almıştır.

2009 Hayat Bilgisi programında Atatürkçülük konuları “Atatürkçülükle İlgili Konular ve Açıklamalar” başlığı altında ayrıca yer almıştır (MEB, 2009: 40-45). Bu başlık altında 18 maddeden oluşan konu ve açıklamalara yer verilmiş ve söz konusu maddeler 1. sınıfta 5, 2. sınıfta 11 ve 3. sınıfta 12 kazanım olmak üzere toplamda 28 kazanım ile ilişkilendirilmiştir. 2015 Hayat Bilgisi programında ise Atatürkçülük konularına ayrıca bir başlık altında yer verilmemiştir. Bunun yerine Atatürkçülük ile ilgili olarak her sınıf düzeyinde birer kazanım ve bu kazanımlara ait açıklamalara yer verildiği görülmektedir. Atatürkçülük konuları çerçevesinde 2015 programının sınırlılıklar içerdiğini söylemek yanlış olmayabilir. Çünkü 2009 programında özellikle yer alan Atatürkçülük konuları 2015’te yer almamıştır.

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programlarında eğitim durumları; öğrenme öğretme süreçlerine ilişkin açıklamalar, etkinlik örnekleri, etkinlikler için açıklamalar ve ders saatleri boyutu ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu bağlamda öğrenme öğretme süreçlerine ilişkin açıklamalar boyutunda 2009 programının 8 alt maddede ve toplam 15 sayfada yer aldığı tespit edilmiştir (MEB, 2009: 63-77). 2015 programında ise program kitabının 4. sayfasında “Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar” başlığı altında 7 madde yer almıştır. Öğrenme öğretme süreçlerine ilişkin açıklamalar boyutu ile 2009 programının daha zengin bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Bu içeriğin uygulamayı gerçekleştirecek öğretmenler için önemli olduğu düşünülmektedir. 2015 programının ise 2005 ve 2009 programları dışında kalan önceki diğer programlarda olduğu gibi maddeler halinde açıklamaların yer aldığı görülmektedir. Bunun uygulayıcılar için yeterli olduğu düşünülmemektedir.

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları; etkinlik örnekleri boyutu ile karşılaştırıldığında 2009 programında her kazanım için ayrı ayrı yer verilen etkinlik örneklerinin 2015’te yer almadığı görülmektedir. Bu durumun da öğretmenler için olumsuz bir durum oluşturduğu söylenebilir. 2009 programında yer alan etkinlik örneklerinin öğretmenler (gerçekten öğretmenlik yapmak isteyen) için fikir verici ve yol gösterici bir özelliğe sahip olduğu düşünüldüğünde 2015 programının buna yönelik bir sınırlılık içinde olduğu söylenebilir.

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları etkinlikler için açıklamalar boyutu ile karşılaştırıldığında her iki programda da etkinlikler için açıklamaların yer aldığı tespit edilmiştir. Fakat açıklamalar iki programda farklı şekillerde yer almıştır. 2009 programında her kazanım ve etkinlik örneği için açıklamalar ayrı ayrı oluşturulmuştur. Bu açıklamalarda her kazanım ve etkinlik

örneğin ilişkilendirileceği kişisel nitelikler, beceriler, ara disiplinler, ders içi, diğer derslerle, Atatürkçülük konuları, uyarılar ve değerlendirme yer almaktadır. 2015 programında ise bazı kazanımlar için açıklamalara yer verilirken bazıları için verilmemiştir. Örneğin “1.2.2. Evinin yerini tarif eder.” kazanımı için “Evinin yanında, karşısında, önünde, arkasında, sağında ve solunda neler olduğu ele alınacaktır. Öğrencinin ev adresi ve velisinin telefon numarasını yazılı olarak yanında bulundurması ve bu bilgileri kimlerle paylaşmasının güvenli olacağı vurgulanacaktır.” şeklinde açıklamaya yer verilirken “1.2.3. Evde istek ve ihtiyaçlarını aile bireylerine iletirken uygun bir dil kullanır.” kazanımı için herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları incelendiğinde tüm sınıf düzeylerinde ders saatlerinin 2015 yılı programında azaltıldığı görülmektedir. 1, 2 ve 3. sınıflarda 2009 yılında 180 olan ders saatleri 2015’te 1 ve 2. sınıflarda 144, 3. sınıflarda 108 saate indirilmiştir. Bu bağlamda genel toplamlara bakıldığında ders saatlerinin %27 oranında azaltıldığı görülmektedir.

Hayat Bilgisi programlarına genel bir bakışla haftalık ders saatlerine aşağıdaki tablodaki gibidir

(**Tablo 17.**’de yer alan 2009 ve 2015 yılları dışındaki veriler Şahin, 2009’dan alınmıştır.)

Tablo 17. Yıllara Göre Hayat Bilgisi Derslerinin Haftalık Ders Saatleri

Yıllar	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
1924	4	4	5
1926	4	4	4
1936	5	6	7
1948	5	6	7
1968	6	6	6
1998	5	5	5
2005	5	5	5
2009	5	5	5
2015	4	4	3

Tablodan da anlaşılacağı üzere 2015 yılı sadece 2009 yılındaki haftalık ders saatinden değil Cumhuriyet Döneminin tüm Hayat Bilgisi programlarının haftalık ders saatlerinden azdır. 2015 programında ders saatlerinin 3. sınıflarda 3 saate düşürülmesinin bir nedeni Fen Bilimleri dersinin 3. sınıfa ve 3 ders saati ile konulması olabilir. Nitekim Hayat Bilgisi dersi içerik olarak Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi dersinin konularına sahiptir. 3. Sınıfta fen konularının Fen Bilimi dersinde öğretilecek olması ve dolayısıyla Hayat Bilgisi içeriğinden çıkarılması ders saatinin azaltılmasını açıklar niteliktedir. Fakat 1. ve 2. sınıfta ders saatlerinin neden azaltıldığına dair bir gerekçe göstermek zor görülmektedir.

2009 ve 2015 Hayat Bilgisi programları, değerlendirme boyutu ile karşılaştırmalı olarak incelendiğinde 2009 programında değerlendirme ile ilgili

olarak program kitabında toplam 23 sayfanın yer aldığı (MEB, 2009: 78-100), 2015 programında ise program kitabının 3. sayfasında “Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın Ölçme ve Değerlendirme Anlayışı” başlığı altında 8 satırdan oluşan bir açıklama ile yine program kitabının 3. sayfasında “Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar” başlığı altındaki 4. madde değerlendirmenin yer aldığı tespit edilmiştir. Her iki programda değerlendirme anlayışlarının hem ürünü hem de süreci ölçmeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında 2009 programında hemen hemen tüm kazanımlar için kullanılacak olan değerlendirme yöntemlerinin de belirlendiği ve toplam 28 farklı türde (ürün dosyası, araştırma kâğıdı, sözlü sunum, gözlem formu, öz değerlendirme, yazılı sunum, kısa cevaplı sorular, tartışma, sergileme, uzun cevaplı, görüşme, akran değerlendirme, çoktan seçmeli resimli testler, gösteri, proje, resimli eşleştirme testleri, açık uçlu sorular, dereceleme ölçeği, performans değerlendirme, performans ödevi, eşleştirme testleri, çoktan seçmeli test, dereceli puanlama anahtarı, doğru yanlış testi, kısa cevaplı resimli test, kontrol listeleri ve tutum ölçeği) değerlendirme yönteminin kullanılmasının öngörüldüğü tespit edilmiştir. Değerlendirme boyutu ile 2009 programının yine 2015 programına göre daha zengin ve öğretmenler için kullanışlı bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir.

ÖNERİLER

İncelenen 2015 Hayat Bilgisi programında hedeflerin hem Milli Eğitimin Temel Amaçları hem dersin özel amaçları hem de her ünite için amaçları kapsıyor olması yol haritasının 2009 programına göre daha açık olduğu söylenebilir. Bundan sonra yapılacak programlarda da benzer anlayışın devam ettirilmesi önerilebilir.

2015 yılında Hayat Bilgisi kazanımları 2009’a göre yarı yarıya azaltılmıştır. Bu durumun bir nedeni ders saatlerinin azaltılması olarak gösterilebilir. Bir diğer neden ise 2009 programında kazanım sayısının kazandırılmayacak kadar çok olması da olabilir. Bu bağlamda gelecek programlarda kazanım sayısı belirlenirken uygulamada olan 2015 kazanımlarının ne kadarının ne düzeyde kazandırıldığının tespit edilmesi önerilebilir.

2009 yılı programında yer alan becerilerin de 2015 yılında azaltıldığı görülmektedir. Beceri öğretim ve kazanım süreci dikkate alındığında 2009 yılında belirlenen kazanımların sayısal olarak çokluğunun kazandırılmayacak düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda 2015 programında becerilerin azaltılmasının da olumlu olduğu söylenebilir. Yine de belirlenen becerilerin de ne kadarının kazandırılabilirdiği test edilerek ve gelecek programların buna göre tasarlanması önerilebilir.

Hem 2009 hem de 2015 Hayat Bilgisi programlarında değerlere yer verilmiştir. 2009 programında yer alan bazı değerler korunurken bazıları çıkarılmış ve 2009’da olmayan bazı değerler de 2015 programında yer almıştır. Öğrencilere hangi değerlerin öğretilceği ya da kazandırılacağı değerler eğitimi açısından da önemli bir sorudur. Bu bağlamda değerler eğitimi ile ilgili alan yazının taranması ya da daha geniş kapsamlı değerler eğitimi çalışmaları

ile sonraki programlarda hangi değerlerin yer alacağına karar verilmesi önerilmektedir.

2015 Hayat Bilgisi programında Atatürkçülük konularının yer almaması bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu bağlamda programın bu boyutu ile yeniden değerlendirmeye tabi tutulması ve programa Atatürkçülük ile ilgili konu ve kazanımların eklenmesi önerilmektedir.

Etkinlik örneklerinin ve buna yönelik açıklamalarının olması 2009 programının önemli özelliklerinden biri olarak görülmektedir. 2015 programında ise bu boyutun tıpkı 2005 programlarından önceki yapıya dönmemesinin hatalı bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda gelecekte yapılacak programlarda bu anlayışın yeniden hayat bulması önerilmektedir.

2009 programının bir diğer önemli özelliği, değerlendirme ile ilgili olan boyutu olarak görülmektedir. 2015 programında bu boyutun da biraz eksik olduğu söylenebilir. Bu bağlamda gelecek Hayat Bilgisi program çalışmalarında bu boyutun da dikkate alınması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Acat, B., Anılan, H., Girmen, P. ve Anagün, Ş. (2005). Öğretmen adaylarının ilköğretim hayat bilgisi programında yer alan becerilere sahip olma düzeylerine ilişkin görüşleri, eğitimde yansımalar VIII: *Yeni İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu, 14-16 Kasım 2005* Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Kayseri. 394-405, Tekışık Eğitim Araştırma Vakfı Yayınları, Ankara.
- Alak, G. (2011). *Hayat bilgisi öğretim programı öğelerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi. Eğitim Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- Alak, G. ve Nalçacı, A. (2013). Hayat bilgisi öğretim programı öğelerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (33), 36-51.
- Arslan, M. (2000). Cumhuriyet dönemi ilköğretim programları ve belli başlı özellikleri. <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/146/aslan.htm> adresinden 18 Mart 2010 tarihinde elde edilmiştir.
- Aykaç, N. (2011). Hayat bilgisi dersi öğretim programında kullanılan yöntem ve tekniklerin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (sinop ili örneği). *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 1(19), 113-126.
- Aytuna, H. A. (1967). İkinci sınıf hayat bilgisi öğretmen kılavuzu. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Bektaş, M. (2001). *Hayat bilgisi programlarının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Bektaş, M. (2007). Hayat bilgisi dersinde ailelerin çoklu zekâ kuramı hakkında değerlendirilme biçimlerinin öğrencilerin proje başarıları ve tutumlarına etkisi. *Journal of Values Education*, 5(14).

- Bektaş, M. (2009). *Hayat bilgisi dersinin dünü bugünü.*, S. Öğülmüş (Editör). İlköğretim hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen el kitabı (s.13-29), Ankara. Pegem A Yayıncılık.
- Belet, Ş. D. (1999). *İlköğretim kurumlarında uygulanan hayat bilgisi programının değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Bıkmaz, F. (2013). *1926 ilkmektepler müfredat programı (hayat bilgisi dersi)*. F. Dilek Gözütok ve Fatma Bıkmaz (Ed.). Cumhuriyet'in ilânından 2013'e öğretim programlarının analizi hayat bilgisi örneği (s. 45-72). Ankara. Yargı Yayınevi.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Bloor, M. & Wood, F. (2006). *Keywords in qualitative methods: A vocabulary of research concepts*. London: Sage Publications.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative ve Research Journal*, 9 (2) , 27-40. DOI 10.3316/QRJ0902027.
- Candan, D. G. ve Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.
- Creswell, J.W. & Miller, D.L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory into Practice*, 39: 124-130.
- Çakır, G. (2007). “*Yeni hayat bilgisi programında yer alan kazanımların önerilen etkinlikler çerçevesinde gerçekleştirilebilme düzeylerinin belirlenmesi*”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Demirel, Ö. (2004). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Dewey, J. (1939). *Türkiye maarifi hakkında rapor*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metodlarına giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (1996). *How to design and evaluate research in education*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Gökmenoğlu, T. (2015). Geniş açı: modeller ve yaklaşımlar açısından Türkiye’de program değerlendirme çalışmaları. *IJOCIS (Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi)*, 4 (7), 55-70.
- Gözütok, F. D., Taş, İ. D., Rüzgar, M. E., Akçatepe, A. G. ve Yetkiner, A. (2015). İlkokul birinci sınıf hayat bilgisi kitaplarının değerlendirilmesi. *İlköğretim Online*, 14 (3), 825-844.
- Gülcan, M. G.; Türkeli, Y., Parabakan, F., Şölen, A. ve Albayrak F. (2003). *Türkiye’de ilköğretim (Dünü, Bugünü, Yarını)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gümüş, M. ve AYKAÇ, N. (2012). Hayat bilgisi dersi öğretim programının değerlendirme ögesinin öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Elektro-nik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(40), 59-68.
- Güven, M. G. (2010). *Türkiye’de ilköğretim hayat bilgisi dersi programı değişiklikler, düzenlemeler, güncellemeler*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya (yayımlanmamış)
- Karabağ, G. S. (2006). *Hayat bilgisi öğretim programı*. C. Öztürk (Ed.). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi (s. 51-69). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Karabağ, G. S. (2007). *Hayat bilgisi öğretim programı*. C. Öztürk. (Editör). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi yapılandırmacı yaklaşım. Ankara: PegemA Yayıncılık.

- Karabağ, G. S. (2009). "Hayat Bilgisi öğretim programına göre içerik," (Edit.: Selahaddin Öğülmüş) İlköğretim hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen el kitabı. Ankara: Pegem A Akademi.
- Kayalar, D. (2007). *İlköğretim 1, 2 ve 3. sınıf hayat bilgisi ders programının öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi. (Kars İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kars.
- Kocaoluk F. ve Kocaoluk M.Ş. (1998). *İlköğretim Okulu Programı*, İstanbul: Milsan Basım Sanayi A.Ş.
- Kuş, E. (2003). *Nitel-nitel araştırma teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık
- MEB, (1948). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1968). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (2005). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu (1.2.3. Sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi
- MEB, (2009). *İlköğretim 1, 2 ve 3. sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu*. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=30> adresinden 25.10.2015 tarihinde alınmıştır.
- MEB, (2015). *İlkokul hayat bilgisi dersi 1, 2 ve 3. sınıflar öğretim programı*. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=244> adresinden 25.10.2015 tarihinde alınmıştır.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. California: SAGE Publications
- Narin, D. (2007). *İlköğretim Hayat Bilgisi dersi öğretim programının vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerini kazandırmasına ilişkin öğretmen görüşleri*. Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ocak, G. ve Beydoğan, H.Ö. (2005), İlköğretim Okulları 3. sınıf hayat bilgisi dersi içerik standartlarının öğretmen görüşlerine göre bazı değişkenler açısından yeterlilik düzeyi (Standart Belirleme-Erzurum Örneği), Ankara: *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 6 (1), 109- 135.
- Ocak, G. ve Gündüz, M. (2006). 1998-2005 hayat bilgisi ders programlarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Afyonkarahisar İl Örneği). *Milli Eğitim*, 172, 40-54.
- Özçetin, A. (2000), 1998 İlköğretim hayat bilgisi 3. sınıf programının öğretmen görüşleri açısından değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale (yayınlanmamış)
- Özdemir, M. (1998). *Hayat bilgisi öğrenme ve öğretme etkinlikleri*. Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Öztürk, C. ve Dilek, D. (2004). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretim programları*. C. Öztürk ve D. Dilek, (Ed.), Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi (s.47-81). Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sönmez, V. (1997). *Hayat bilgisi öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (1998). *Hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Sönmez, V. (1999). *Hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. İstanbul: MEB
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2015). *Örnekleriyle eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık

- Şahin, M. (2009). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye’de hayat bilgisi dersi programlarının gelişimi (Evolution of the social studies curriculum from republic to present). *The Journal of International Social Research Volume 2 / 8*
- Tay, B., Durmaz, F. Z., ve Şanal, M. (2013). Sosyal bilgiler dersi kapsamında öğrencilerin değer ve değerler eğitimine ilişkin görüşleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1).
- Tay, B. ve Yıldırım, K. (2009). Sosyal bilgiler dersinde kazandırılması amaçlanan değerlere ilişkin veli görüşleri - Parents’ views regarding the values aimed to be taught in social studies lessons. *KUYEB (Kuramdan Uygulamada Eğitim Bilimleri)*. 9(3) 1499–1542.
- Tay, B. ve Yıldırım, K. (2013). Bilgisayar destekli öğretimin hayat bilgisi öğretimi dersinde başarıya etkisi ve yönetime ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (12) 84-110.
- Tuncer, Ö. (2009). *İlköğretim 3. sınıf hayat bilgisi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Türe, E. (2013). *1936 İlkokul programı (hayat bilgisi dersi)*. F. Dilek Gözütok ve Fatma Bıkmaz (Ed.). Cumhuriyet’in ilânından 2013’e öğretim programlarının analizi hayat bilgisi örneği (s. 80-100). Ankara: Yargı Yayınevi
- Türkeş, S. (2008). *İlköğretim 1. kademe 1-3 sınıf Hayat Bilgisi dersine yer alan okul heyecanım temasının kazanımlarının gerçekleşme düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri (Balıkesir İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Türkyılmaz, A. (2011). *İlköğretim hayat bilgisi dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi (Balıkesir ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.
- Uğur, T. (2006). *2005 İlköğretim 1. 2. ve 3. sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri (Uşak İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyon.
- Uzunkol, E. (2014). *Hayat bilgisi öğretiminde uygulanan değerler eğitimi programının öğrencilerin özsayıgı düzeyleri, sosyal problem çözme becerileri ve empati düzeylerine etkisi* Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Yaşaroğlu, C. (2013). Hayat bilgisi dersi kazanımlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (7). 849-858.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, N. ve Turan, S. (2015). Sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programındaki değerlerin kazandırılma sürecine yönelik görüşleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 11(2), 420-437.
- Yüksel, S. (2003). Türkiye’de program geliştirme çalışmaları ve sorunları, *Milli Eğitim Dergisi*, sayı (159). http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/159/syuksel.htm adresinden 15.11.2015 tarihinde alınmıştır.